

Vedecká konferencia Jazyk, učebnice a literatúra v dejinách Slovenska (školstvo – knižná kultúra – osobnosti)

Prešov, 20. – 21. február 2020

Lucia NĚMCOVÁ

V dňoch 20. – 21. februára 2020 sa na pôde Štátnej vedeckej knižnice (ŠVK) v Prešove uskutočnila dvojdňová interdisciplinárna konferencia s názvom *Jazyk, učebnice a literatúra v dejinách Slovenska (školstvo – knižná kultúra – osobnosti)*, konaná pri príležitosti Medzinárodného dňa materinského jazyka.

Rokovanie konferencie po úvodnom prejave Mgr. Valérie Závadskej, riaditeľky ŠVK v Prešove, svojím príspevkom *Banskoštiavnická banská akadémia – slávne dedičstvo* otvoril prof. PaedDr. Jaroslav Mazúrek, CSc. Zaoberal sa dejinami Banskej akadémie. Išlo o prvú technickú vysokú školu na svete, ktorá funguje dodnes. V roku 1919 bola presťahovaná do Šoprone. Autor sa venoval opisu najlepších rokov školy, priebehu vyučovania, vyučovaciemu jazyku, ťažobným postupom (a celkovo aj ťažbe v Banskej Štiavnici), vybraným študentom, ale aj najznámejším profesorom. PhDr. Vavrínek Žeňuch sa na základe kanonických vizitácií zameril na zmapovanie siete škôl a mieru prebiehajúcej rekatolizácie v druhej polovici 18. storočia na území Užskej stolice v príspevku *Školy a učitelia Užskej stolice (1746 – 1747)*. Mgr. Šimon Kačmár sa v príspevku *Jazyková situácia obyvateľstva v Šariši začiatkom 20. storočia* na základe štatistických údajov snažil poukázať na národnostné zloženie obyvateľstva na prelome storočí. Mgr. Kamila Fircáková na základe výročných správ zamerala svoju pozornosť na *Študentské korporácie na Gréckokatolíckom rusínskom učiteľskom ústave v Prešove (1895 – 1945)*, a to nielen tie, ktoré využívali jazyk menšiny, ale aj tie, ktoré rozširovali umelecké záujmy študentov (existencia orchestra).

Historik Mgr. Michal Falat predstavil *Rusínske ľudové školstvo na území východného Slovenska po vzniku Československa* predovšetkým v kontexte existujúceho stavu, postupných zmien a najpálčivejších otázok, ktoré stáli pred rusínskym ľudovým školstvom na území východného Slovenska v prvých rokoch existencie Československej republiky (ČSR). Mgr. Martin Klempay sa v príspevku zameril na *Postavenie učiteľa národného školstva v medzivojnovom období*, a to jednak priblížením celkovej situácie po vzniku ČSR, jednak svoju pozornosť zameril na obec Tulčík, v rámci ktorej priblížil osudy tamojších konkrétnych učiteľov (V. Harsághyho, M. Ghillányiovej či J. Repčáka). Mgr. Peter Jambor sa v spoluautorstve s PaedDr. Martinom Pavúkom, PhD., venoval téme *Situácia povojnového školstva v Prešovskom gréckokatolíckom biskupstve (1945 – 1950)*, v rámci ktorej priblížili situáciu v cirkevnom a súčasne menšinovom školstve v pohnutých povojnových rokoch, keď sa politická moc snažila tento druh školstva poštatniť. Mgr. Andrea Sivaničová sa venovala téme *Sto rokov stavebnej priemyslovky*, v rámci ktorej priblížila nielen samotnú budovu, ale aj jednotlivé odbory, ktorých štúdium škola postupne zabezpečovala, ba dokonca aj osobnosti jej významných riaditeľov, pedagógov či absolventov.

Rokovanie popoludňajších blokov otvoril Mgr. Peter Benka, PhD., ktorý sa zameril na tému *Vyučovanie jazykov a Matej Bel*, a to predovšetkým cez jeho učebnice

latinčiny, maďarčiny a nemčiny, ktoré vyšli tlačou v prvých dvoch decéniách 18. storočia v Levoči. Slavista PhDr. Jozef Šelepec pokračoval v jazykovednej téme, keď sa zamerlal na *Gramatiku Alexandra Duchnoviča*. V príspevku na základe analýzy jazyka spochybnil autorstvo gramatiky, ktorá bola dlhé roky pripisovaná práve A. Duchnovičovi. Prof. PhDr. Peter Káša, CSc., si položil otázku *Pavel Jozef Šafárik – osvieten-ský vzdelanec a (alebo) národný buditeľ?*, v rámci ktorej priblížil mnohovrstvovú osobnosť Pavla Jozefa Šafárika vo viacerých kontextoch, predovšetkým v kontexte jeho ranej tvorby a Dejín slovanskej reči a literatúry. *Oravci na poli spisovnej slovenčiny a zastúpenie ich diel vo fonde Bibliotéky Čaplovičiany v Dolnom Kubíne* zaujali Mgr. Renatu Jedlákovú, ktorá v rámci tejto témy predstavila predovšetkým fond Bibliotéky Čaplovičiany.

Historička Mgr. Mariana Čentéšová, PhD., sa zamerlala na osobnosť pedagóga, ktorého život bol spojený aj s mestom Prešov a predstavila ho v príspevku *Pedagóg Ján Csink – autor učebníc pre ľudové školy a mešťianky*. Mgr. Lucia Němcová, PhD. prezentovala *Prvorepublikové čítanky pre slovenské školy*, medzi ktorých autormi našla aj etablovaných literárnych vedcov a súčasne zamestnancov ministerstva školstva v 20. rokoch 20. storočia. Mgr. Jana Gáborová Kroková sa venovala problematike *Od orálnej tradície Rómov k modernej rómskej knižnej tvorbe* a opísala nielen konkrétne publikačné výstupy, ale aj terénnu prácu, zachytávanie príbehov, nadväzovanie kontaktov s rozprávačmi i miesto rozprávaného príbehu v rámci rómskej komunity. Mgr. Roman Čonka sa v príspevku *Prezentácia pracoviska DICRK ŠVK v Prešove (Kultúra Rómov v digitálnom svete)* zamerlala na predstavenie pracoviska v kontexte implementácie národného projektu a všetkých jeho aktivít, siahajúcich od samotného mapovania a zaznamenania prejavov rómskej kultúry, tvorbu špecializovaného portálu, poskytovanie služieb špecializovanej študovne, až po publikačné/konferenčné aktivity zamestnancov DICRK-u.

Na záver prvého rokovacieho dňa sa Mgr. Jana Gáborová Kroková a Mgr. Roman Čonka prítomným venovali v rámci exkurzie na oddelení DICRK ŠVK v Prešove, ktorá tematicky priamo nadväzovala na posledné dva príspevky.

Druhý rokovací deň svojím príspevkom otvoril Mgr. Svorad Zavarský, PhD., ktorý vystúpil s témou *Jeziuitská učebnica Opusculum orthographicum: k výučbe ortografie a ortoepie na Slovensku v 18. storočí*. Predstavil vzácnu jednotlivinu, učebnicu ortografie a ortoepie, ktorej autorom bol páter Ján Gyalogi, SJ (1686 – 1761). Učebnica pôvodne vyšla v Kluži, bola vydávaná počas celého 18. storočia. Počas prezentovania témy kládol autor najväčší dôraz na to, akým spôsobom bola v učebnici uchopená problematika správneho prízvuku v latinčine (poukazovanie na to, že vzdelanci znali latinčiny by sa vo vzájomnej komunikácii mali zbaviť prízvuku vlastného národného jazyka), ale aj problematika interpunkcie, ktorej autor učebnice venoval značnú pozornosť. Doc. Mgr. Katarína Žeňuchová, PhD., poukázala na *Bajzov „polemický“ koncept jednoty jazyka Slovákov*. Vo svojom príspevku sa podujala vyvrátiť viacero stereotypov, ktoré sa na osobnosť J. I. Bajzu viažu aj vďaka zjednodušeniam zaužívaným v školskej praxi. Na základe štúdia prameňov (rukopisnej pozostalosti J. I. Bajzu) prezentovala viacero nezrovnalostí a posunov, vďaka ktorým je dnes J. I. Bajza známy predovšetkým ako ten, komu „sa to nepodarilo“. Svojím vystúpením poukázala predovšetkým na potrebu práce s pramenným materiálom a potrebu opätovného preskúmania a interpretácie „známych“ faktov. PaedDr. Martina Petříková, PhD.,

vystúpila s témou *Slovenská čítanka v kontexte literatúry pre deti a mládež v matičných rokoch (na príklade vybraných textov s národným aspektom z 1. dielu čítanky)*, v rámci ktorej sa venovala dvojdielnej čítanke Emila Černého, ktorá vyšla v polovici 60. rokov 19. storočia. V rámci referátu poukázala na preberanie ukážok zaradených v čítanke z diel autorov starších vývinových období slovenskej literatúry (klasicizmus, preromantizmus, romantizmus, menovite napríklad aj z čítanky Jána Kollára).

Mgr. Lenka Rišková, PhD., sa dlhodobo venuje osobnosti Bohuslava Tablica aj na pôde ŠVK v Prešove, *Téma jazyka v básnickej tvorbe Bohuslava Tablica* bola názvom jej aktuálneho príspevku. V rámci interpretácie konkrétnych básnických textov poukázala nielen na vzťah B. Tablica k (národnému) jazyku, ale aj k vzdelanosti ako takej (ktorú vnímal aj cez nedostatok kníh) a jej celkovému významu. *Gramatické dielo básnika Pavla Šramku v kultúrno-historickom kontexte* zaujalo Mgr. Martina Braxatorisa, PhD., ktorý analyzoval jednotlivinu z roku 1805 – *Česko-slovenskú gramatiku*, ktorá vznikla pre potreby slovenských škôl v Gemersko-malohontskej stolici. Autor detailne analyzoval obsahovú štruktúru diela, ktoré predstavovalo učebnicu pravopisu. Hoci nebolo rozsahom veľké, ovplyvnilo aj ďalších záujemcov o jazyk i súdobých vzdelancov. PhDr. Milan Kendra, PhD., predstavil *Svet školy v literárnom jazyku M. Kukučina*. Svet školy bol neoddeliteľnou súčasťou životnej skúsenosti autora, čo sa prejavilo vo viacerých prózach. Autor sa zameril na to, ako bol svet školy v Kukučinových prózach koncipovaný vo vzťahu k literárnej realistickej reprezentácii.

Posledný blok rokovania konferencie sa niesol v znamení osobností pevne spätých s pedagogickou profesiou. Jazykovedec doc. PhDr. Ladislav Bartko, CSc., v príspevku *Završený obraz vedeckého diela Štefana Tóbika* podal informáciu o aktuálnom stave vydania takmer polstoročie nezvestného rukopisu veľkého, 5-zväzkového vedeckého diela o gemerských nárečiach popredného predstaviteľa dejín našej jazykovedy, školstva a kultúrnych dejín Prešova (doteraz vyšli tri), ktoré znamená cenný prínos nielen do charakteristiky významu osobnosti Š. Tóbika (1909 – 1969), ale aj do celkových výsledkov našej dialektológie v druhej tretine minulého storočia. PaedDr. Ivan Očenáš, PhD., sa zameril na významnú osobnosť slovenskej jazykovedy J. Mistríka (1921 – 2000), a to v príspevku *Jazykové učebnice a príručky v kontexte personálnej bibliografie jazykovedca Jozefa Mistríka*. Táto osobnosť slovenskej jazykovedy stojí za širokým spektrom jazykovo ladených publikácií, ktoré sú určené nielen jazykovedne vysokoškolsky vzdelanej obci, ale svojimi prakticky ladenými publikáciami ho možno zaradiť aj k popularizátorom jazykovedných poznatkov.

Bibliografka Ing. Ivana Poláková, PhD., pripomenula osobnosť z vlastnej rodiny v referáte *Výnimočná žena – Želmíra Tarcalová rod. Gulisová (110. výročie narodenia a 15. výročie úmrtia)*, ktorá ako učiteľka prešla všetkými typmi škôl, čo sa odrazilo v jej publikačnej činnosti ako metodičky a didaktičky slovenského jazyka. Konferenciu uzatvorila Mgr. et Mgr. Luciána Hoptová, PhD., ktorá pripomenula prešovským historikom známu osobnosť vysokoškolskej pedagogičky a didaktičky dejepisu, ktorá pôsobila na Inštitúte histórie FF PU v Prešove, v referáte *Darina Vasil'ová – život a dielo*.

Konferencia, ktorej súčasťou boli zaujímavé a obohacujúce diskusie v rámci programu i mimo neho, otvorila novú problematiku, poukázala na stereotypy v tradovaných poznatkoch a priblížila vzácne jednotliviny v interdisciplinárnych kontextoch. Veríme, že podobne ladené podujatia usporiada ŠVK v Prešove aj v budúcnosti.